

הדלקה כשרה בזר

קושיות מסוגיות הש"ס

גם הקשו, שבגמ' שבת¹⁴ מוכח שבמקדש ההדלקה מצוה, שאם לא כן, איך הדליקו במקדש נר מנר, שמכחיש המצוה?

ובויגד יעקב¹⁵ דוחק דפליגי סוגיות הגמ'¹⁶ דשבת ומנחות.

והאבני נזר¹⁷ מחלק, דמנורה שנדלקה באש המזבח שאני.

והמנחת חינוך¹⁸ הקשה, אי הנחה מצוה, הרי אם מצא¹⁹ את המנורה דלוקה מע"ש לא יחלל שבת להדליקה.

ובאבן האזל²⁰ הקשה, שהרמב"ם סותר עצמו, שכ' בסהמ"צ (כה) ובהל' מוספין ש'נצטוו הכהנים להדליק הנרות'?

'כלפי לייא'?

והשפת אמת תמה, היתכן שהכשר ההטבה והדישון הוי עבודה, ולא עיקר ההדלקה?²¹

ובשלמי שמחה²² הקשה איך מחנך את המנורה בהדלקה שאינה עבודה?

והמאירי והשפת אמת הקשו, אם אין ההדלקה עבודה, תהא נתינת שמן עבודה תמה שיתחייב עליה זר מיתה?

לא שבט לוי בלבד

והנה קושיות הנ"ל הם לפי ההבנה ברמב"ם שבמקדש הנחה עושה מצוה, ואין הדלקת זר פועלת כלום, רק כעין 'נשים סומכות רשות' . . כדי ליתן נחת רוח לנשים.²³

ולולי דמסתפינא י"ל ש'הדלקה אינה עבודה' אינו גריעותא, כאילו אינה חשובה להצריך כהן, אלא אדרבא, למעליותא, שהיא מצוה גדולה לכללות (כחומרת 'שוה בכל'²⁴) ממלכת כהנים עד שאינה מוגבלת רק לכהן, שהעם ככהן, ואם כן כשירה בזר גם לכתחילה על צד היותר טוב.²⁵ וכן משמע מ'זר ששימש בשבת'²⁶ בשחיטה', ששחיתו ככהן.²⁷

מחלוקת הרמב"ם והראב"ד

פסק הרמב"ם¹ 'הדלקת הנרות כשרה בזר לכתחילה, ומקורו בגמרא: 'הדלקה לאו עבודה'.²

והשיג עליו הראב"ד: 'הפליג כשאמר מותר לזר להדליקן, אלא אם הדליקן כשר בדיעבד'.

וכן להריטב"א 'כשרה' רק שלא נפסלה ההדלקה, אבל לכתחלה אסור זר להדליק מה"ת, רק פטור ממיתה.³

והסבירו המפרשים טעם הרמב"ם ע"ד חקירת הגמרא ⁴ בנר חנוכה: 'הדלקה עושה מצוה או הנחה, שלדעת הרמב"ם ה'הנחה' היא המצוה במנורה שבמקדש, ולכן לא איכפת לנו מי הוא המדליק.⁵

קושיא מפשטות הכתוב

אבל הקשו על הרמב"ם שבמפורש נאמרה מצוה זו לכהנים: 'דבר אל אהרן.. בהעלותך את הנרות'?

וי"מ ש'בהעלותך' ו'בהעלות' זהו רק דרך סיפור, לא ציווי. אבל רש"י (מהמדרש) שנסמך בהעלותך לנשיאים, שאמר ה' לאהרן כשחלשה דעתו: 'שלך גדולה משלהם'.

והרב קפאח ביאר⁶ שאורחא דמלתא שכהן ידליק בהיכל, שהרי אין זר נכנס שם.⁷

והגר"ח⁸ תירץ שדוקא כשהוציא המנורה לחוץ, אז אין ההדלקה מצוה, משום שאינה במקומה, ורק כשיחזירנה לבפנים - להיכל, אז תהא הנחתה שם מצוה.⁹

והצפנת פענח תירץ¹⁰ שכהן מעכב רק בהדלקה ראשונה לחנך כשמדליק נר מערבי מהמזבח.¹¹ אבל בכל יום כשמדליק ביום (לפני זמנו מערב עד בוקר) אז אין ההדלקה מצוה, רק ההנחה שלאחריה בלילה המצוה, ולכן אם כבתה בלילה, צריך כהן לחזור להדליקה.¹² ¹³

<div>¹ ביאת מקדש פ"ט ה"ז</div> <div>² יומא כד</div> <div>³ כעין רבינו תם בתוה"ה חד (כתובות כד): ותוה"ה אין בודקין מן המזבח ולמעלה (קדושין עו). שרק דיעבד ששחיטה כשרה בנשים ועבדים</div> <div>⁴ שבת כב:</div> <div>⁵ וכ"כ החזו"א מנחות סי' ל סק"ח</div> <div>⁶ מהר המורי'</div> <div>⁷ ואל"מ פי' שאין 'אהרן' מצד כהונתו, שזהו לפני 'הקרב לקדשו לכהנו' להלן בפרשה</div> <div>⁸ רמב"ם ביאת מקדש פ"ט ה"ז</div> <div>⁹ ולפי"ז יפסל להרמב"ם זר העומד בחוץ המדליק בעץ ארוך בפנים, או זר שנכנס בשוגג, או אם הדליקה בפנים כהן בעל מום, יושב או מחוסר בגדים שפסול לעבודה.</div> <div>¹⁰ עה"ת בהעלותך ושר"ת ח"ג סר"ג א, וכ"כ המשך חכמה. בשר"ת צ"פ סת"א, צ"פ בראשית ו ע' קענ: 'לחינוך דוקא אהרן הכהן, וזה ר"ל קרא וזה מעשה המנורה, ע' תוס שבת יג דהיכי דכתיב ו' קאי על מה שכתוב למעלה, ותוס' גיטין ס ד"ה פרשת ע"ש, ובזה א"ש דע"י הדלקה א' נעשית ונגמרה המנורה,</div> <div>¹¹ (אבל לקמן נפרש כן גם הדלקת המנורה בחנוכה בחצרות קדשין שחנכו אז).</div> <div>¹² ראה לקר"ש (י"ח ע' 100). מרגניתא דר"מ מיישב כהספורנו שמ' שנה במדבר הדליק רק כ"ג כעבודת יר"כ.</div> <div>¹³ והנה הק' הראב"ד (ברכות פ"א ה"ו) למה פורים 'על מקרא מגילה', ובחנוכה 'להדליק'? ותי' א) כ"ח אין לה קצבה שמהדרין מוסיפין וכן המהדרין מן המהדרין' (ואין מוסיף במגילה). ב) ז'ו הברכה הוקבעה על נרות שבמקדש שהן של תורה לפיכך עשאוהו כשל תורה'.</div>

^[1] ביאת מקדש פ"ט ה"ז

^[2] יומא כד

^[3] כעין רבינו תם בתוה"ה חד (כתובות כד): ותוה"ה אין בודקין מן המזבח ולמעלה (קדושין עו). שרק דיעבד ששחיטה כשרה בנשים ועבדים

^[4] שבת כב:

^[5] וכ"כ החזו"א מנחות סי' ל סק"ח

^[6] מהר המורי'

^[7] ואל"מ פי' שאין 'אהרן' מצד כהונתו, שזהו לפני 'הקרב לקדשו לכהנו' להלן בפרשה

^[8] רמב"ם ביאת מקדש פ"ט ה"ז

^[9] ולפי"ז יפסל להרמב"ם זר העומד בחוץ המדליק בעץ ארוך בפנים, או זר שנכנס בשוגג, או אם הדליקה בפנים כהן בעל מום, יושב או מחוסר בגדים שפסול לעבודה.

^[10] עה"ת בהעלותך ושר"ת ח"ג סר"ג א, וכ"כ המשך חכמה. בשר"ת צ"פ סת"א, צ"פ בראשית

^[11] ע' קענ: 'לחינוך דוקא אהרן הכהן, וזה ר"ל קרא וזה מעשה המנורה, ע' תוס שבת יג דהיכי דכתיב ו' קאי על מה שכתוב למעלה, ותוס' גיטין ס ד"ה פרשת ע"ש, ובזה א"ש דע"י הדלקה א' נעשית ונגמרה המנורה,

^[12] (אבל לקמן נפרש כן גם הדלקת המנורה בחנוכה בחצרות קדשין שחנכו אז).

^[13] ראה לקר"ש (י"ח ע' 100). מרגניתא דר"מ מיישב כהספורנו שמ' שנה במדבר הדליק רק כ"ג כעבודת יר"כ.

^[14] והנה הק' הראב"ד (ברכות פ"א ה"ו) למה פורים 'על מקרא מגילה', ובחנוכה 'להדליק'? ותי' א) כ"ח אין לה קצבה שמהדרין מוסיפין וכן המהדרין מן המהדרין' (ואין מוסיף במגילה). ב) ז'ו הברכה הוקבעה על נרות שבמקדש שהן של תורה לפיכך עשאוהו כשל תורה'

^[15] אבל ב' תירוצי הראב"ד קשים לדידן, שלהרמ"א תרע"ד ס"א הנרות שמוסיף בחנוכה אינן

^[1] חלק המצוה עצמה, רק הידור, שלכן נוהרים אנו שלא להדליק מנר לנר?

^[2] ולתירוץ ב' קשה (כקו' הצ"פ) שלהרמב"ם ש'הדלקה אינה מצוה' הרי לא ברכו 'להדליק' במקדש, ד'מדמברך להדליק ש"מ הדלקה עושה מצוה' (שבת כג). (אולי לא ברכו במקדש כלל), ועל מה סמכו נוסח ברכת הדלקת נר חנוכה

^[3] רבינו פי' שכשמדליקה עדיין אינה מצוה 'עד שתהא שלהבת עולה מאליה'.

^[4] כב:

^[5] על הגמרא שבת

^[6] יומא כד: שבת כג.

^[7] או"ח תקה

^[8] צח

^[9] כעין מכות ט:

^[10] הלכות תמידים ומוספין. וכן במנין המצוות

^[11] בפרד"י (לך לך כג) למד הקוצקאי מוסר, שהכנה למצוה גדולה מהמצוה עצמה. בלקר"ש (ח"ב ב 713) ללמדנו שצריך כהן להדריכנו איך לקרב ישראל לאבינו שבשמים באהבה.

^[12] להגר"ש עלברג סל"ט, אבל הצ"פ כבר תי' שההדלקה עבודה כשמחנכה.

^[13] חגיגה טז

^[14] יבמות ה:

^[15] יבמות ה.

^[16] שדיין הגמרא (יומא כד) רק לענין חיוב זר שסידר את המנורה

^[17] רש"ש יבמות לג:

^[18] דיוק הבית מאיר מרש"י ליכא משום זרות, הא משום שבת איכא, וי"מ שזר ה"ה ככהן.

כי נר מצוה ותורה אור

ש'לא שבט לוי בלבד, אלא כל שהכינו רוחו והבינו מדעו'²⁸ ידליק ויאיר את העולם באור התורה, ש'גדולה מן הכהונה' (פ"ו) 'יקרה מפנינים, מכה"ג שלפני ולפנים,²⁹ ולא במקרה נמצאת המנורה בחוץ, אלא בכוונה כדי לזכות את ישראל.

ולפי זה אם הדליקה חש"ו דלאו בר חיובא פסולה.

והרי פרשת תצוה מתחילה בעבודת כל ישראל 'ויקחו אליך שמן זית זך'.³⁰ ולא נאמר במנורה 'ונתנו הכהנים אש', רק 'בהעלותך את הנרות' ו'בהעלות', לא 'להדליק', שרק הטבה וסידור צריך כהן, אבל ההדלקה מצוה היא לכל ישראל.

שחיטה כשרה בזר

וי"ל שכל מצוה במקדש כשרה בזר והוי עבודה³¹ עד שיפרש לך הכתוב שצריכה כהונה, וא"צ ריבוי מיוחד ש'שחיטה בזר כשרה', אלא להיפך, רק מ'הקרבה ואילך מצות כהונה.³²

והנה תוס'³³ חיפשו טעם למה שחיטה כשירה בזר, ורבינו שמשון פי' ששחיטה לאו עבודה היינו דלא בעי עמידה בצפון, וכן י"ל כאן, שהדלקה לא בעי פנים.

והרי שחיטה אין לפניה עבודה דבעי כהונה, אבל הדלקה יצאה מכלל דישון והטבה לפני', לכלול גם ישראל בזה.³⁴

ולרבינו יעקב³⁵ ששחיטה כשרה בזר שמצינו שחיטה בחולין, והרי בהדלקת המנורה לא שייך טעם זה³⁶?

י"ל שכן מצינו בנר שבת, אף שדרבנן, מקורה בנביאים³⁷ 'נשייתי טובה זו הדלקת נר שבת',³⁸ ו'קבלה מימות משה להדליק נר שבת',³⁹ ו'תצוה' גימטריא 'נשים צוה' בנ"ש.⁴⁰

'והדליקו נרות בחצרות קדשך'

ויובן בזה 'נרות בחצרות קדשך', שלכאו' מנורה בהיכל?⁴¹ אלא שטרחו להוציא את המנורה לחצר לזכות את ישראל. ואותם 'בניך' ש'פינו את היכלך וטיהרו את מקדשך' הם הדליקו הנרות בחצר, לכתחילה למהדרין,⁴² כעין ש'היו⁴³ מגביהין השולחן להראותה לעולי רגלים- ראו חיבתכם'.⁴⁴

ואתי שפיר שאכן במנורה ההדלקה עושה מצוה, ולכן אפשר שחזרו והדליקו את המנורה בכל לילה משמונת ימי החנוכה, אף שלא כבו מצד הנס, וגם הדליקה בשבת, אף שכבר היתה דלוקה ועומדת בנס.

מחלוקת עלי ושמואל

והנה י"א⁴⁵ שהדלקה כשירה בזר רק אם אין שם כהן, אבל י"ל דתליא באשלי רברבי כשהקריבה חנה עבור בנה שמואל: ש'עלי אמר לייתו כהן, חזי דהוי מהדרו בתר כהן, אמר שמואל שחיטה בזר כשרה'.⁴⁶

שבוודאי ידע עלי ששחיטת זר כשירה כשאין שם כהן, אבל נהגו כהנים סלסול בעצמם, אבל לשמואל (דבתראה הוא), עדיף לשתף ישראל במצוה.⁴⁷

ואף שחשמונאים כהנים חשובים, העדיפו להדליק בזר, ולכן הוציאו המנורה לחצר לזכות כל ישראל שהיו באותו הנס.

כתר שם טוב

והנה הגר"א ציין מקור ב'שלשה כתרים'⁴⁸ כתר תורה, כהונה ומלכות, 'לזר הארון, שולחן ומזבח'.⁴⁹ אבל המפרשים חיפשו מהו המקור ל'כתר שם טוב שעולה על גביהן?

ומהר"ל פירש זר כנגד המנורה, ונדחק, שאין למנורה זר?

וי"ל שנרות הדולקות הם זר כתר ש"ט, שלמע' מזר הארון (תושב"כ) שמנורה כנגד תושבע"פ, 'הרוצה להחכים ידרים'.

ו'כתר שם טוב עולה על גביהם, שאורה יוצאת לכל העולם, ולכן אין למנורה זר ממש, שגם זר כשר להדליקה, שכתרה גדול מכתרם, בלי התבדלות שאר הכתרים.

לשם יחוד

וימתק בזה למה הדליקו במקדש נר מנר, עד שהוצרכו לעשות 'פתילות ארוכות', שזהו כדי לאחד את כל קני המנורה ד'קביעי וקיימי,⁵⁰ להראות ולהורות שאינם דרכים שונים ושיטות נפרדות בעבודת ה',

אלא מקשה אחת היא, ומקבלין דין מדין, 'אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות', שכנסת ישראל מנורת זהב כולה מכף יריכה עד פרחא.

ואהרן 'אוהב שלום ורודף שלום' 'גדולה משלהם', לאחד את קרבנותיהם של כל השבטים ע"י נשיאיהם, שנצטווה אהרן לברך את עמו ישראל באהבה, ברכנו אבינו כולנו כאחד.

^[28] רמב"ם סוף שמיטה ויובל

^[29] הוריות יג

^[30] ראה לקו"ת (בהעלותך לג) בענין 'מקשה תעשה' ונבואת זכריה 'מנורת זהב כולה'

^[31] אבל ק' לומר כן בהפשט וניתוח

^[32] קדושין לו, אבל יש דיעות בגמ' שצריך לימוד מיוחד בהיקש 'וסמך ושחט'

^[33] וראה תוס'

^[34] ואף ששחיטה א"צ מתכת (לרבי מנחות כח:) וכשר גם בקרומית של קנה דשחיטה לאו עבודה, ולמה המנורה תרחכה להיות ממתכת ככלי שרת? זהו מצד שעבודת 'הטבת

^[35] המנורה' עושה אותה לכלי שרת

^[36] תוס' יומא מב

^[37] להעיר מהגרלת יו"כ שפסול בזר, אבל שחיטת פר כ"ג כשרה בזר, אף שמעכב, ופי'

^[38] הלח"מ מפני שלא מצינו הגרלה במקום אחר

^[39] וק', מה בין הדלקה לעבודת מירוק אחר שחיטה (תוס' יומא לב) לפני קבלת דם, שאין

^[40] כמוה בחולין? והאם ישראל מותר לשר עם הלויים, שמצינו כמוה בקידוש והלל

^[41] והנה שוער ששורר במיתה (כלי המקדש ספ"ג) ומה הדין בזר ששורר? ותוס' (שבת קיג)

^[42] לא מצאו איסור לישראל לברך בדוכן

^[43] שבת כה:

^[44] פסיקתא ויקהל

^[45] בעל הטורים תצוה

^[46] הדליקו בחצר לפרסם הנס (חת"ס דרשות סז), ולק"ש חכ"ה ע' 235 מקשה, שהרי לא

^[47] ידעו תחילה שיה' נס

^[48] הגר"י רייטפארט ציין זה כמקור ענין 'פתח ביתו מבחוץ' בנר חנוכה

^[49] 'מוציאים לחוץ' (רש"י יומא כא)

^[50] חגיגה כו

^[51] והנה להראב"ד (כלים פ"ג ה"א) קושיית ותירוץ הגמרא 'על השלחן הטהור, מכלל שהוא טמא' קאי גם על המנורה, שיש איסור בטלטולה

^[52] אבל הראב"ד צ"ב, א) הרי

'איני דר אלא במקום תורה'

אמר רבי יוסי בן קסמא: פ"א הייתי מהלך בדרך ופגע בי אדם א' ונתן לי שלום והחזרתי לו שלום. א"ל: רבי, מאיזה מקום אתה. אמרתי לו: מעיר גדולה של חכמים ושל סופרים אני. א"ל: רבי, רצונך שתדור עמנו במקומנו ואני אתן לך אלף אלפים דינרי זהב ואבנים טובות ומרגליות. א"ל: אפי' אתה נותן לי כל כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות שבעולם איני דר אלא במקום תורה (אבות ו ט).

קשה, וכי הי' ריב"ק בבחינת מונע בר ח"ו, לסרב ללמד תורה לבני ישראל?

והרי זה סותר כל ששינוי בששת פרקי אבות:

'העמידו תלמידים הרבה', 'מקרבן לתורה', 'כשאני לעצמי מה אני' (פ"א) 'אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך' (פ"ב). 'כל שמעשיו מרובין מחכ' חכמ' מתקיימת' (פ"ג), 'הלומד ע"מ ללמד מספיקין בידו ללמוד וללמד' (פ"ד), 'אברהם קבל שכר כולם', 'המזכה את הרבים זכות הרבים תלוי בו'(פ"ה), 'הלומד ע"מ ללמד' (פ"ו)?

וכן ארז"ל 'הלומד תורה ומלמדה במקום שאין ת"ח דומה להדס במדבר' (ר"ה כג.) 'דבר ה' בזה – זה הלומד תורה ואינו מלמדה', 'סנהדרין כתתו רגליהם לכל ערי ישראל' (תדב"א יא), 'את הוית גלי מילף, הוא הוי גלי מילפא' (ירו' כלאים ט),

ובאוה"ח על 'כנחלים נטיו' (במדבר כד, ו) משבח את הגולה ללמד תורה.

וי"מ שריב"ק מאס רק באהבת הכסף של זה ש'פגע בו' כיצה"ר להסיתו בתאות עוה"ז, אבל הי' מסכים לילך אם הזמן מאדם כשר.

אבל קשה, וכי הפקיר עתידה הרוחנית של אותה עיר מפני שוטה זה? למה לא ניצל הזדמנות זו לגור לשם, ושם יעמיד אדם זה על טעותו?

והרי מצינו להיפך כשאיש 'מכוער' (פי' רבינו 'מכוער' ברוחניות) פגע ברבי אלעזר ברבי שמעון וביזהו ואמר: 'כמה מכוער' 'שמא כל בני עירך מכוערין כמותך', התחרט אח"כ ולימד 'לעולם יהא אדם רך כקנה ואל יהי קשה כארז' (תענית כ. ופרש"י ותוס' שאליהו ניסוהו).

ואם במכוער כן, כל שכן שאין להרחיק ולבטל בקשתו של איש מנומס ומוקיר רבנן, שהקדים לו שלום, וקראו 'רבי'?

גם קשה לשונו שענהו ריב"ק: 'אפילו אתה נותן לי', מאי קס"ד, הרי פשיטא שלא יתן לו 'כל כסף וזהב שבעולם' כשהתנה אותו איש עמו בתנאי קודם למעשה, והול"ל 'אפילו אתה **מבטיח** לי..איני יוצא ממקום תורה?'

חוב לעצמו זכות לאחרים

ולבאר הענין, עלינו לעיין באירועי ריב"ק שמצינו בש"ס, להכירו כאילו בעל השמועה עומד לפנינו:

'ת"ר: כשחלה רבי יוסי בן קיסמא הלך ר"ח בן תרדיון לבקרו. א"ל: חנינא אחי, א"א יודע שאומה זו מן השמים המליכה . ואני שמעתי עליך שאתה יושב ועוסק בתורה ומקהיל קהילות ברבים... א"ל: מן השמים ירחמו. א"ל: אני אומר לך דברים של טעם ואתה אומר מן השמים ירחמו?' (ע"ז יח.).

וקשה, וכי שלל מעלת מס"נ 'בכל מאדך' שנצטער עליה ר"ע ואמר 'מתי אקיימנה'?

ומהי כוונת: 'רבי, מה אני לחיי עוה"ב? א"ל: כלום מעשה בא לידך. א"ל: מעות של (סעודת) פורים נתחלפו לי במעות של צדקה וחלקתים לעניים. א"ל: א"כ מחלקך יהי חלקי ומגורלך יהי גורלי.' ולמה נתפעל ר"י כ"כ מזה שהוסיף ר"ח לצדקה?

'מחלקך יהא חלקי'

וי"ל שריב"ק תמה אי רחב"ת ידע להפקיר עצמו לזכות אחר, או רק משלה עצמו ש'מן השמים ירחמו' וינצל, 'שכל המוסר עצמו ע"מ הנס אין עושין לו נס' (רש"י אמור כב, לב),

לכן שאלו אם כבר בא לידו מעשה כזה שהפסיד לזכות אחר, והשיב רחב"ת שאכן הפסיד שמחת פורים שלו לזכות עניים.

וענהו ריב"ק: 'מחלקך יהא חלקי', פעם היה חלקי ללמוד, לא ללמד, אבל מס"נ שלך פעל עלי, והנני מקנא במעלת 'ללמד'.

בצעירותו ובזקנותו

שבזקנותו ('מים מועטים עד שנפטרו') העדיף ריב"ק זכות לימוד הרבים, וחזר בו מסברתו. והמעשה באבות כ'משנה ראשונה', לפני שלימדו ר"ח להטיב לאחר גם כשנפטד.

שתחילה 'קשוט עצמך ואח"כ קשוט אחרים, שתולים בבית ה', להשמר במקום תורה מהשפעת חוץ, ש"א"א לאדם חטא כדי שיזכה חבירך', וילמד אחרים אחר "בחצרות אלקינו יפריחו", כשמילא כריסו בתורה ויר"ש.

שהחובה ללמד זהו 'רק מי שהגיע למדה . שכבר שימש ת"ח כל צרכו, כדקדוק הרמב"ם: מצוה על כל חכם . . ללמד כל התלמידים. – חכם ולא תלמיד. שילמוד לעצמו משנה וגמרא קודם בודאי מללמד תינוקות.' (שועה"ר ת"ת פ"א קו"א א).

ובאגרות משה (אהע"ז ח"ד סכ"ו אות ד):

'אף היודע מסכת א' ואפילו סדר שלם, הוא קודם ללמוד סדר שלם מללמד אחרים אף אותה מסכת . . הוריתי שכל ת"ח מחויב ללמוד קצת זמן עם אחרים, אף שמבטל מתורת עצמו.'

רבי יוסי בן קסמא הלך לייסד מקום תורה!

אבל דוחק לומר שהעדפתו ללמוד מ'ללמד' במס' אבות היתה רק משנה ראשונה, בצעירותו.

לכן י"ל שזה הי' אחר שהגיע להוראה, ואכן הסכים ריב"ק והלך שם לייסד ישיבה. שהרי כן מצאנוהו מלמד תורה ברומי: 'שאלו תלמידיו את ריב"ק אימתי בן דוד בא' (סנהדרין צח.) פרש"י: 'ברומי היה יושב.[[]^{51]}

שלא אמר ריב"ק 'איני דר אלא במקום חכמים וסופרים' אלא התנה בואו שם ב"איני דר אלא במקום תורה" שיעזרוהו להפוך עירם למקום תורה. וזירזם לפני בואו שהתורה העיקר, ולא יסתפקו רק בצדקה לתמוך בחכם.

ויובן למה היו גדולי רומי בהלויית ריב"ק (ע"ז יז), שמסתמא לא הספידו גדולי רומי חכם שהסתגר כל ימיו במקום תורה.

'לא להשתקע אלא לגור'

ע"ל כ'יעקב אבינו שלא ירד להשתקע, אלא לגור שם', לא 'תדור עמנו במקומונ', אלא קביעות לב ריב"ק נשארה במקום תורה לכוון דעתו כראוי, ש'מחשבתו משוי לו מקום' (שבת קב.), וגר ברומי רק כ"אייליען רזידנט" (=תושב זר).

טבריא עיר גדולה

וי"ל שה'מקום תורה' שבא ריב"ק משם היא טבריא, עיר גדולה של י"ג בתי כנסיות לבד בהמ"ד (ברכות ח, א), ותושביה ת"ח (רש"י ע"ז י. תוד"ה רבי בטבריא, מגילה ה:), וישיבת טבריא גדולה מציפורי (רש"י סנה' לא:).

ואכן מצינו שהי' ריב"ק בטבריא כשנחלקו בה 'עד שנקרע ס"ת מחמתן' ותמה . . ונהפך לע"ז (יבמות צו:). ואז עזב ריב"ק את טבריא, ונדד בדרך עד שפגע בו איש זה.[[]^{52]}

ולכן מקדימה משנתינו שאלתו 'מאיזה מקום אתה – וענהו מעיר גדולה' (שלכאורה, אין שאלה ותשובה זו נוגעת לנו? ואדרבא הי' לאותו איש להבין שריב"ק מעדיף להשאר בעירו, שמתפאר בה, ולמה שאלו:'רצונך שתדור?' יאמר לו: 'אם תדור במקומונ, אתן לך...'), אלא ראה שריב"ק מהלך להעתיק למקום אחר, לכן הציע לו: 'רצונך, שתדור עמנו'.

היכן היא 'רומי'?

ואולי י"ל ש'רבי יוסי מן קסרי' (נזכר בסנה' קח.) זהו 'רבי יוסי בן קסמא' שלנו, כהוכחת 'סדר הדורות' ש'רומי' היא עיר רומית בא"י מושב הקיסר (מגילה ו.), שהיו דרים בה ישראל ('ר"א שבת בסוכה בקסרי' (סוכה כז.)) ו'ה' בהיכל קדשו . . כנישתא דמדרתא בקסרין' (ירו' בכורים פ"ג) ו'אתקין רבי אבהו בקסרי' (סוף ר"ה), כדמוכח מגדולי רומי שהיו בהלוויתו, כי ריב"ק נקבר במירון, וכי הוליכו ארונו מאיטליא?

רומי שבארץ ישראל

והאלשיך (שושנת העמקים 'ראשך עליך ככרמל', עץ יוסף ע"ז י.) מוכיח משאלת ריב"ל 'אימתי קאתי מר', ושב משערי רומי באותו יום, הרי ש'משיח יושב בשער רומי' זהו בא"י.

ואין אפשרות למנהרת רבי לאנטונינוס מא"י עד איטליא, אלא רבי ואנטונינוס היו בטבריא (רש"י ר"ה לא.). ולדעת חוקרי ימי ישראל לא היה אנטונינוס קיסר ברומי באיטליא, אלא ניצב מלך בא"י. וב'וילקט יוסף' (שנה ג' סס"ז) מיישב בזה קוש' תי"ט על 'אזוב רומי' (פרה פ"א מ"ה).

'זקנים מהלכים בדרך'

ויומתק בזה לשון רז"ל (סנהדרין לב:): שקראו 'גולה' רק להולכים לפומבדיתא, ולא ל'רומי', ומונה את עיר 'רומי' בין ציפורי וסיכנין שבא"י.

וכן משמע מ'היו מהלכין בדרך והגיעו לפלטיא . . פעם אחת היו עולים לירושלים' (מכות כד), שרק בסיפור השני כיוונו לעלות לירושלים, אבל לפני כן לא כיוונו מתחילה ללכת לרומי (אף שבפעמים אחרות הלכו זקנים לרומי לפלוחי בי קיסר) אלא 'היו מהלכים', שהלכו לתומם בתוך א"י, ופתאום שמעו קול 'רומי' בא"י.

וכן מוכח שאינו רומי דאיטליא, מ'מהלכין . . ושמעו קול המונה של רומי בריחוק ק"כ מיל, שלרומי, במקום ש'העלה הים שרטון', מסתמא באו דרך הים בספינה (ב"מ יא.) והרי בים אין השפעת 'קול המונה' (כמהרש"א, שא"א לשמוע קול ממש בריחוק כזה, רק ראו השפעת רומי על הדרך (למהר"ל (נצח ישראל כ"ו) שמעו ברוה"ק).

קסרי אצל פמיס

וכן מוכח מסימנו של ריב"ק 'הפכו מי פמייס לדם, ונהפכו', והקשה ר"ף 'איך יכלו לראות ברומי אות במי הירדן?' אלא ע"כ רומי בא"י היה.

אלא ריב"ק לימד בקסרי, לא קסרי אצל הים, שמשם א"א לראות פמייס, אלא קסרי שבגליל העליון. ואולי זוהי קסרי 'בין החולות' (מגילה ו) ששבת שם ר"א (סוכה כח:).

וכן תרגם הירושלמי 'יראהו ה' עד דן' 'דן דקסרוון' (דברים לד) מקור הירדן כפרש"י על 'יזנק מן הבשן' (דברים לב, כב).

וחתני שי' העיר מערוך ע' קסריון, וסדה"ד, שיש קסרי בדן, וגם קסרי בזבולון. וראה 'בקיסרי, וא"ל בקסריון' (סוכה כז:).

'אחר רבי מתיא לרומי'

ויעב"ץ הוכיח ש'אחר רבי מתיא לרומי' (סנה' לב:) זהו 'רומי בא"י, ש'רבי מתיא בן חרש וחבריו הגיעו לפלטוס וזכרו את א"י, זקפו עיניהם וזלגו דמעותיהם וקרעו בגדיהם . . וחזרו'.

לעילוי נשמת משה ומנוחה גיטא ארנסאן

^[1] ומיושב קו' מהרש"א ממשנתינו, ראה סדה"ר

^[2] י"ל ע"ד הצחות "מעיר גדולה של חכמים ושל סופרים אני". שמחלקם לשנים: "של חכמים, ושל סופרים", אף שלכאור' חכם היינו סופר? וכי התהלל שעירו גדולה, הרי לא נתביישו גדולי החכמים מ'כפר חנניה' (פ"ג) ו'כפר הבבלי' (פ"ד), ואדרבא 'ישיבת כרכים קשה' (כתובות קי:)? -אלא התאווג ריב"ק שהוצרכו סופרים לתקן ס"ת שנקרע.